

Tichy-Rács Ádám

Kutatási projektek hasonlóság szerinti rangsorolása – szemantikus szolgáltatás a Nemzeti Kutatás-nyilvántartási Rendszerben

A Nemzeti Kutatás-nyilvántartási Rendszer újszerű szemantikus alkalmazást hozott létre, amelynek alapján értékelhető két kutatás-fejlesztési projekt hasonlóságának mértéke. A cikk a közismert Boole-algebrai keresési eljárásokkal összehasonlítva, ábrákkal és magyarázatokkal mutatja be az eljárás algoritmusát. Az alkalmazás hozzáférhető, kipróbálható az NKR nyilvános felületén.

A Nemzeti Kutatás-nyilvántartási Rendszer (NKR) a közpénzből finanszírozott kutatás-fejlesztési projektek adatait tartja nyilván 2002 januárja óta. A nyilvántartás megfelel az Európai Unió által ajánlott CERIF (Common European Research Information Format) szerkezetének. A projektek rövid leírása mellett a tartalom jellemzésére az Európai Bizottság által, a projektjavaslatok elektronikus benyújtását támogató rendszer (EPSS = Electronic Proposal Submission System) tezauszát alkalmazza, ami a tezausz fejlesztésének egy korábbi fázisában Ortelius-tezausz néven vált ismertté. A tezausz a kutatók által megadott kulcskifejezésekkel folyamatosan bővül magyar és angol nyelven. [1]

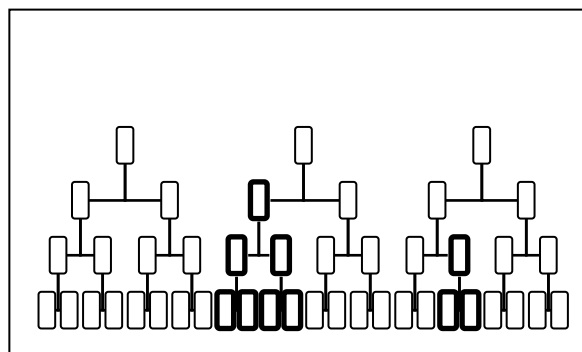
A tezausz szemantikai struktúrája lehetővé teszi, hogy megkeressünk minden olyan projektet, amely a tezauszából kiválasztott viszonylag általános kifejezésekből Boole-algebrai módszerrel összeállított kifejezésnek *megfelel*. A keresési eljárás logikai értelemben nem tesz különbséget a találati halmaz elemei között, így azok megjelenítési sorrendje tipikusan a keresőrendszerrel különálló komponensben dől el. Ennek eredménye egy olyan sorrend lehet, amelyet a keresés logikájához képest mellékes szempontok határoznak meg: a projektcím betűrendje, a projekt kezdési vagy befejezési időpontja, a támogatás összege. A Boole-algebrai eljárás nem mutatja meg, hogy melyik projekt *felel meg legjobban* a keresési feltételeknek, illetve melyik projekt *hasonlít legjobban* egy előzőleg kiválasztott projekthez. Az NKR legújabb fejlesztése eredményeként meg tudjuk határozni az egyes találatok *relevanciáját* (projektalapú keresésnél: a *hasonlóság mértékét*), így lehetővé vált a projektek rendezése a keresési kifejezés szempontjából lényeges jellemzőjük szerint. A továbbiakban a keresőkérdéssel induló, és a projektha-

sonlóságon alapuló kereséseknél egyaránt a találatok relevanciájáról beszélünk.

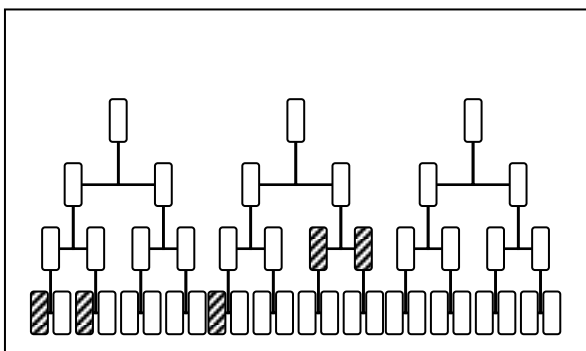
Boole-algebrai keresés tezausz segítségével

A jobb áttekintés érdekében ismételjük át a tezauszal támogatott Boole-algebrai keresés logikáját. Az egyszerűség kedvéért az alábbiakban csak a VAGY kapcsolattal felépített kifejezést mutatjuk be. Az ilyen típusú keresőkérdés lényegében így fordítható le: keressük mindazokat a projekteket, amelyeket a felsorolt kifejezések, vagy azok tezausz szerinti alárendeltjeinek bármelyike jellemez.

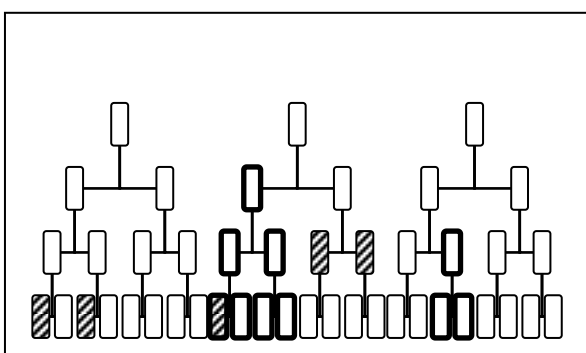
A keresés vizuálisan, egy egyszerűsített, három legfelső szintű elemet tartalmazó bináris tezauszban leírt keresőkérdéssel mutatható be (1. ábra). Az egyes projekteket ugyanebben a tezauszban írjuk le (2., 3. ábra).

1. ábra A keresőkérdés elemei és azok alárendeltjei (A keresőkérdéshez tartozó kifejezéseket jelképező mezők kerete vastagított)

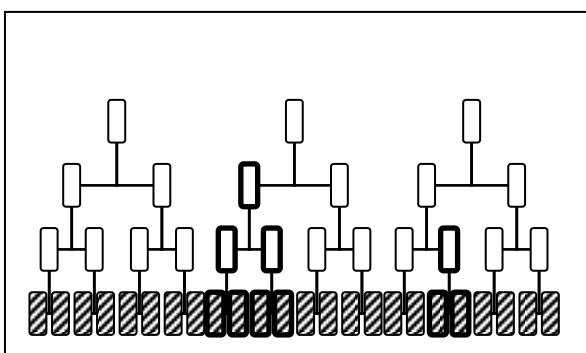

2. ábra **Egy projektet jellemző kifejezések elhelyezkedése a tezaurusban**
(A projekthez tartozó kifejezéseket jelképező mezők vonalkázottak)

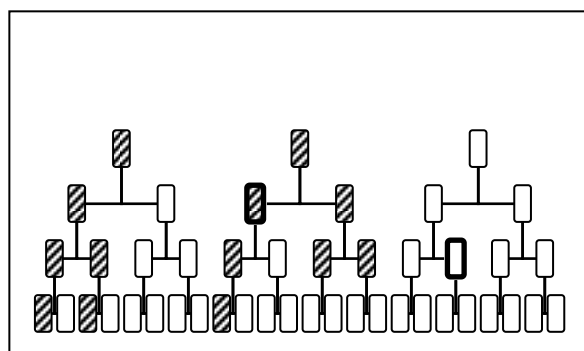
3. ábra **A fenti projekt (2. ábra) eleme a keresőkérdés (1. ábra) találati halmazának, mert az alsó szint egyik eleme megfelel a keresési feltételnek**
(A közös mezőket a kétféle kiemelés együtt mutatja)

A Boole-algebrai keresés egyik hátránya, hogy arra projektek „optimalizálhatók”, ha a tezaurus legalsó szintjének valamennyi elemét hozzájuk rendeljük. Nyilvánvaló, hogy az így preparált projekt belekerül bármely – kizárást nem tartalmazó – keresőkérdés találati halmazába (4. ábra).

4. ábra **A keresésre „optimalizált” projekt minden keresőkérdés találati halmazába bekerül**

A keresési eljárás leírása megfordítható. Ebben a reprezentációban a keresőkérdés csak a felhasználó által kiválasztott kifejezéseket tartalmazza, és a projekthez rendeljük a kifejezések összes fölérendeltjét. A korábbi keresési példa (1. ábra keresőkérdése és a 2. ábra projektje) a fordított reprezentációban a következő ábrával jellemezhető (5. ábra). A kétféle reprezentáció – a találati halmazokat tekintve – egyenértékű. Az utóbbi esetben vagy tárolni – és természetesen a tezaurus minden módosításával aktualizálni – kell a fölérendeltek listáját és maga a keresés nagyon könnyen végrehajtható, vagy a fölérendeltek a keresés közben rendeljük a projektekhez; ekkor a keresés végrehajtásához szükséges számítási erőforrás lesz nagyobb.

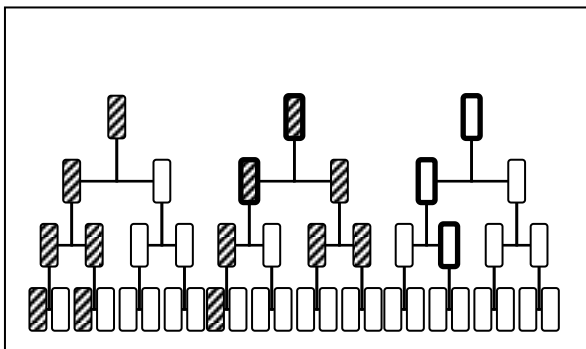

5. ábra **A fenti keresés (3. ábra) a keresőkérdés és a projekt reprezentációjának megfordításával**

Akárhogyan hajtjuk végre e keresést, a fenti projekt (2. ábra) és az optimalizált projekt (4. ábra) ugyanúgy része lesz a találati halmaznak, és, amint azt a bevezetőben láttuk, megjelenítésük sorrendjét tipikusan a projekt és a keresőkérdés közötti relevanciához (l. a következő szakaszban) képest mellékes szempontok határozzák meg.

A relevancia értelmezése

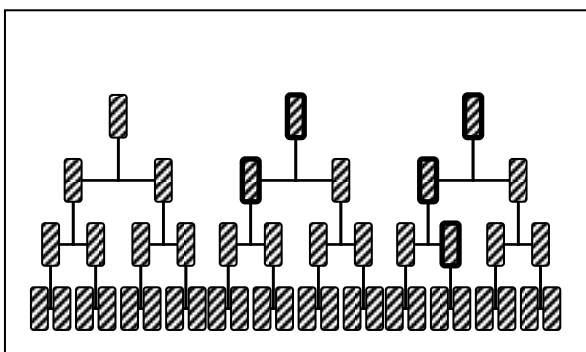
A relevancia mértékének meghatározására az NKR-ben bevezetett mérőszám a keresőkérdés és a projekt kifejezéseinek és azok fölérendeltjeinek korrelációja, vagyis a közös elemek száma osztva a két kifejezésben külön-külön szereplő kifejezések számának mértani közepével. A „tezaurusra vetített képek” alapján a korábbi példában bemutatott keresőkérdés és projekt közötti megfelelés a 6. ábrán látható.

6. ábra A fentebb bemutatott keresésnek (3. ábra, 5. ábra) megfelelő relevancia meghatározásának sémája

A bemutatott esetben a projekthez rendelt kifejezések száma 13, a keresőkérdéshez rendelt elemek száma 5, a közös elemek száma 2, amint az jól látható. A számított relevancia (korreláció) mértéke $R=2/(13*5)^{1/2} \approx 0,25$.

A korábbi, keresésre optimalizált projekt (4. ábra) relevanciája ugyanezen keresőkérdésre: (7. ábra) $R=5/(45*5)^{1/2} \approx 0,33$, de relevanciája a teaurusz méretének növelésével csökken. Az EPSS teauruszánál 0,04, míg az NKR keretében épülő teaurusz esetén $<0,02$.

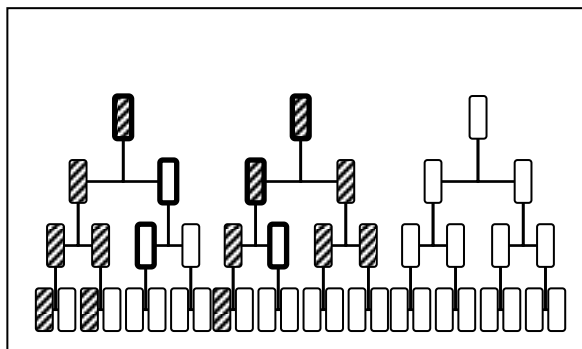

7. ábra Keresésre optimalizált projekt relevanciájának meghatározása

Relevanciaalapú keresés teaurusz segítségével

Érdeemes felhívni a figyelmet arra, hogy a fenti értelemben bizonyos relevanciája annak a projektnek is van a keresőkérdésre vonatkoztatva, amit nem találunk meg, ha a fenti bemutatott reprezentációval végezzük a Boole-algebrai keresést. Ilyen eset fordul elő, ha túlzottan precíz keresőkérdést használunk, vagyis a keresésben felsorolt kifejezések a teaurusz alacsonyabb szintjén találhatóak,

mint a projektre jellemző kifejezések, vagy a teaurusz másik ágán helyezkednek el (8. ábra).

8. ábra Keresőkérdés relevanciája a bemutatott reprezentáció szerinti Boole-algebrai kifejezéssel nem kiválasztott projektre is lehet 0-tól különböző: $R=3/(13*6)^{1/2} \approx 0,34$

Mint az jól látható, a bemutatott példaprojekt (2. ábra) az új keresőkérdésre sokkal relevánsabb találat ($R \approx 0,34$), mint az a korábbira ($R \approx 0,25$) volt.

Míg a fent bemutatott reprezentáció szerint végzett Boole-algebrai keresés nem, az NKR új keresőrendszere megtalálja az összes, nem nullarelevanciájú projektet valamely keresőkérdésre.

A relevanciaalapú keresés megvalósításához meg kell változtatni a korábbi, a keresőkérdés és a projekt szempontjából aszimmetrikus reprezentációt: a keresőkérdés és a projekt esetében egyaránt a jellemző kifejezések és azok összes fölrendeltjével kell dolgoznunk, ami ily módon lesz konform a bevezetett relevanciaértelmezéssel.

A korábbi példákhoz (3., 5. ábra) képest szembeötlő a projekt és a keresőkérdés alkalmazásának szimmetriája az eljárás során, ami felhasználható két projekt S hasonlóságának értelmezésére is. A hasonlóság meghatározásakor az egyik projekt leírását tekintjük keresőkérdésnek, és így számítjuk a relevanciát az egyes projektek és a keresőkérdés (itt: szintén projekt) között a korábban megismert módon, azaz a jellemző kifejezések és azok fölrendeltjei közötti korreláció kiszámításával.

Relevancia szerinti sorrendezés megvalósítása az NKR-ben

Az NKR keresőfelületén a szoftver legújabb fejlesztésének eredményeként megjelent beállítási lehetőség, hogy a Boole-algebrai keresés (a felüle-

ten: egyszerű keresés) mellett választható a bemutatott relevancia szerinti keresés és a kettő kombinációja is. Ez utóbbi esetben csak azokat a projekteket rendezi a szoftver relevancia szerint, amelyek a Boole-algebrai keresési feltételeknek (l. 1. szakasz) is megfelelnek.

A relevancia szerinti keresés nemcsak az NKR keretében üllő 19 000 elemű tezausszal valósítható meg, hanem a szorosabban vett, 2073 elemű Ortelius-tezausszal és a tudományágak és tudományterületek mindössze kétszintű, 63 elemű listájával is. Lehetőség van arra, hogy a relevanciát a projekteken közreműködő szervezetekre, illetve a projekteket megvalósító személyekre értelmezzük – ez utóbbi esetben az adatbázisban megjelenő hierarchiáról nem érdemes beszélni.

Az NKR felületén, a projekt címe mellett egy nem túl feltűnő ikon (9. ábra) kínálja azt a lehetőséget, hogy az adott projektből automatikusan generáldjon a lehető legpontosabb keresőkérdés, és azt a rendszer olyan módon futtatja le újabb beavatkozás nélkül, hogy a kutatók által megadott kifejezések alapján épülő tezausz segítségével előállítja az adatbázisban tárolt összes többi, legalább minimális hasonlóságot mutató projekt rangsorát.

Elektromágneses és szeizmikus események kapcsolata

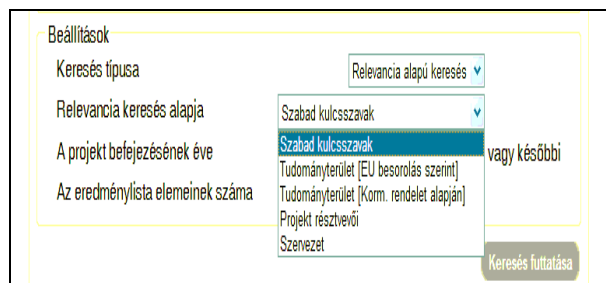
9. ábra Projektcím és mellette a projektek hasonlóság szerinti rangsorolását kiváltó ikon

Az ikonra kattintva a következő eredmény adódott (10. ábra):

Eredmény: 1-10/6196	
Projekt neve	Relevancia
Elektromágneses és szeizmikus események kapcsolata	100%
Elektromágneses jelek terjedése a Föld légkörében	81%
Trimpki kutatás	52%
SAS2-K2 repülőpéldány	52%
SAS2-P1 repülőpéldány	52%
SAS2-P1-TM	52%
Lokális földrendések teljes hullámforma inverziója	50%
Napfénytartam és globálisugárzás interpolációs módszereinek továbbfejlesztése	50%
Távérzékelésen alapuló párolgásszámító algoritmus	50%
Földi elektromágnesség	48%

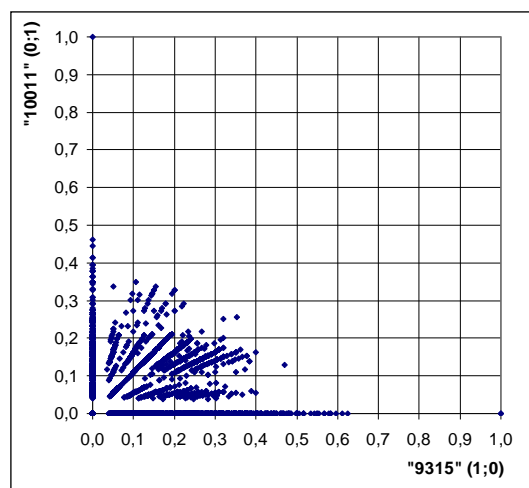
10. ábra A fentebb bemutatott (8. ábra) projekthez hasonló projektek listájának első tíz eleme

Kényelmi okokból a rendszer alapértelmezetten nem mutatja magát a keresőkérdést, mert a felhasználó esetleg csak hosszas görgetéssel jutna el az eredménylistáig. Ugyanakkor megtekinthető, a keresésben szereplő kifejezések módosíthatók, a hasonlóság megítélésének szempontjai könnyen megváltoztathatók (11. ábra).

11. ábra Hasonlóságvizsgálati szempontok módosítása

Az eljárást két különböző, egymással ortogonális – 0 hasonlóságú, vagyis egyetlen közös kifejezést sem tartalmazó – projekttel egyidejűleg végrehajtva meghatározható az összes többi projekt „helye” a két (10011 és 9315 számú) projekt által kifeszített tudástérben (12. ábra). Több viszonyítási projekttel végrehajtott vagy többféle szempontú hasonlóság¹ egyidejű meghatározását az NKR webes alkalmazása nem támogatja, arra csak szolgálati felületen van lehetőség.

12. ábra Az NKR-ben tárolt projektek hasonlósága két ortogonális projekthez képest

¹Ilyen feladat a projektek halmazának két különböző tezausz szerinti leírásának összehasonlítása, vagy a projekt tartalmi és a megvalósítók szervezeti hasonlóságának összehasonlítása.

Összefoglalás

A hasonlóság szerinti rendezési eljárással az NKR újszerű szemantikus szolgáltatást kínál. Az eljárás nem túlságosan számításigényes, így alkalmazása javasolható nagyobb információs rendszereken is.

A bemutatott eljárást a NKR munkatársai dolgozták ki. Az alkalmazáshoz szükséges fejlesztéseket az NKR szoftverén az IQSYS végezte el.

Az NKR a <https://nkr.info.omikk.bme.hu> címen elérhető, szabadon, ingyenesen, regisztráció nélkül használható.

Irodalom

- [1] TICHY-RÁCS Ádám: A Nemzeti Kutatás-nyilvántartási Rendszer a BME OMIKK-ban. = TMT, 51. köt. 1. sz. 2004. p. 3–15.

Beérkezett: 2011. I. 3-án.

Jó és nem ajánlott online vírusirtók

Az *Inter Storm Center (ISC)* arra figyelmeztet, hogy vannak olyan vírusírók, akik igyekeznek kihasználni a biztonsági oldalak hiányosságait. Emellett előfordul az is, hogy egyes internetes vírusirtó szolgáltatások együttműködnek a kártevők készítőivel. Az ISC szerint, aki egy online vírusirtóval szeretne átvizsgáltatni egy gyanús fájlt, az jobban teszi, ha körültekintően választ, különben kínos meglepetés érheti. A szervezet segíteni szeretne a felhasználóknak, ezért felsorolt számtalan jónak minősülő, kockázatos, illetve kifejezetten nem ajánlott online vírusirtó szolgáltatást.

A világhálón keresztül elérhető biztonsági csomagok egy részének az az előnye, hogy több vírusirtó motorját is felhasználják, így az internetező gyorsan megállapíthatja, hogy vajon egy téves riasztásról van-e szó, vagy valóban kártevőt tartalmaz egyik fájlja. Az ISC összesen öt olyan portált sorolt fel, amelyek használatát nyugodt szívvel ajánlja, ezeket a honlapokat zöld jelzéssel emelték ki. Köztük van a *Virusotal.com*, a *filterbit.com*, a *virscan.org*, a *scanner.novirusthanks.org* és a *virusscan.jotti.org*.

A második kategóriába a sárga jelzésű szolgáltatások tartoznak, az ISC ide négy oldalt sorolt. Ezek többségéről nem állapítható meg, hogy teljesen biztonságosak. Az utolsó, piros jelzésű kategóriába hat honlap került. Ezek mindegyikét vagy korábban összefüggésbe hozták kártevők terjesztésével, vagy még jelenleg is ezzel gyanúsítják. A szolgáltatások ártalmatlan doménneveket használnak, ám azt mindenesetre fontos megjegyezni, hogy a jó online vírusirtók rendkívül hasznosak lehetnek és akkor is segíthetnek, amikor a számítógépre telepített társuk már nem képes megtisztítani a kártevőktől a PC-t vagy a notebookot.

/SG.hu Hírlevél, 2011. február 7., <http://www.sg.hu/>

(SzP)

